

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kultura/92603,Tworcy-i-naukowcy-pod-presja.html>

I Zjazd Polskiej Partii Robotniczej w Warszawie, 6-13 grudnia 1945 (domena publiczna)

ARTYKUŁ

Twórcy i naukowcy pod presją

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: FILIP MUSIAŁ 15.06.2022

Po wojnie oświata znajdowała się w dramatycznej sytuacji. Nie licząc strat materialnych, szczególnie dotkliwe były straty osobowe, będące konsekwencją polityki obu okupantów ukierunkowanej na eksterminację polskich elit intelektualnych.

Mimo to stosunkowo szybko udało się uruchomić sieć szkół zdolną do kształcenia w roku szkolnym 1945/1946 około 3 mln uczniów. Choć komuniści pragnęli od początku przejąć kontrolę nad oświatą, brak kadr zmusił ich do rezygnacji z tych planów – do 1948 r. kształcenie na poziomie szkół podstawowych i średnich odbywało się zgodnie z systemem przedwojennym.

Podobnie w sferze kultury i nauki rządzący początkowo zezwalali na istnienie różnych nurtów i publiczne działanie uczonych i artystów niechętnych wprowadzanemu systemowi. Nie zdecydowali się także od razu na walkę ze światem nauki. Z czasem jednak kulturę i naukę zdominowali ludzie usłużni wobec nowej władzy.

**Jarosław Iwaszkiewicz przemawia
na Kongresie Pokoju w 1948 roku
(domena publiczna)**

**Plenum Kongresu
Intelktualistów Wrocław 1948 r.
(domena publiczna)**

Kultura i nauka w szponach monopartii

Zacząto tworzyć pisma naukowe i kulturalne, które stawały się narzędziem oddziaływania partii komunistycznej. Od początku 1946 r. władza państwowa zyskała prawo do przejmowania bibliotek społecznych i prywatnych. Rozpoczęto akcję niszczenia książek, które komuniści uznawali za niezgodne z ideologią marksistowską. Coraz intensywniej usiłowano też oddziaływać na proces nauczania, początkowo w uczelniach wyższych, później na coraz niższych szczeblach. Jesienią 1947 r. ogłoszono dekret oddający władzy komunistycznej pełną kontrolę nad uczelniami wyższymi, m.in. prezydentowi Polski nadano prawo arbitralnego powoływania rektorów szkół wyższych. Szczególny nacisk kładli komuniści na przedmioty humanistyczne, które sukcesywnie opanowywali poprzez uległą wobec siebie kadrę naukową. Jednocześnie przy Komitecie Centralnym PPR powołali specjalną komórkę badawczą, która miała zajmować się pisaniem propagandowej wersji dziejów komunizmu na ziemiach polskich.

Podstawowym nośnikiem informacji była prasa, uliczne plakaty i ulotki, radio i filmy (często pokazywane w objazdowych kinach), ważną rolę odgrywały spotkania i wiece. Wszystkie te metody przekazywania informacji objęto od 1945 r. cenzurą prewencyjną. Początkowo utrudniała ona przekazywanie wiadomości niekorzystnych dla władzy, z czasem, gdy pozycja komunistów się umocniła, dzięki cenzurze zdobyli oni pełną kontrolę nad informacją publiczną, wykorzystując media do własnych celów propagandowych.

Leon Kruczkowski, Jerzy Albrecht wręczają nagrody za najlepszy scenariusz o Chopinie laureatom, Hannie Ogulewicz i Stanisławowi Hadynie, 1948 r. (domena publiczna)

Surrealistyczne wizje socrealizmu

Od jesieni 1947 r. działacze komunistyczni zaczęli forsować potrzebę wprowadzenia do kultury obowiązujących w Związku Sowieckim zasad realizmu socjalistycznego (socrealizmu), który w kolejnych latach zawładnął w pełni oficjalnym życiem kulturalnym w Polsce „ludowej”.

Literatura i poezja cieszyły się początkowo pewną swobodą, między innymi dzięki prężnie funkcjonującemu rynkowi wydawniczemu. Jednak skuteczne uderzenie w prywatnych wydawców w ramach „bitwy o handel” spowodowało, że faktycznym monopolistą stało się państwo, a przede wszystkim kierowane przez komunistów wydawnictwa „Czytelnik” oraz „Książka i Wiedza”. Wkrótce doprowadzono do sytuacji, w której wskutek przejęcia wydawnictw oraz nacisku cenzury niemożliwe stało się drukowanie treści niezgodnych z linią partii. Wielu pisarzy i poetów, po początkowych próbach niezależnego działania, decydowało się na pisanie „do szuflady”, wybierając milczenie po to, by nie zhańbić się legitymowaniem swym nazwiskiem komunistycznej dyktatury.

By ostatecznie zawładnąć kulturą, upaństwowiono teatry, poddając wnikliwej kontroli ich repertuar. Od lata 1947 r. podjęto działania zmierzające do podporządkowania socrealizmowi twórców muzycznych, a od końca tego roku – sztuk plastycznych.

Fragment podręcznika IPN *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918–1989* (2014). Całość publikacji dostępna w portalu polska1918-89.pl oraz w wersji drukowanej w księgarni internetowej ipn.poczytaj.pl

COFNIJ SIĘ